

Innovative Directions of Craft Development in Reducing Unemployment Rate in the Region

Khalilova Nilufar Akramovna 1

Аннотация.

Мақолада инновацион иқтисодиётнинг самарадорлигини оширишда хунармандчиликнинг инновацион йўналишларини тараққий эттириш орқали аҳолини иш билан бандлигини ошириш, уйда ўтирган хотин-қизлар, ёшлар ва кам таъминланган оилаларни хунармандчиликка кенг жалб этишга қаратилган таклиф ва тавсиялар берилган.

Калит сўзлар: инновацион иқтисодиёт, аҳоли бандлиги, аёллар дафтари, ёшлар дафтари, хунармандчилик, хунармандчилик кластери, тикувчилик, каштачилик, кулолчилик, ёғоч ўймакорлиги, камбағалликни қисқартириш.

1 PhD student of the Karshi Institute of Engineering Economics

Кириш. Ўзбекистонда инновацион иқтисодиётга ўтиш шароитида аҳолини иш билан бандлигини оширишда миллий хунармандчиликнинг инновацион йўналишларини тараққий эттириш ва халқ амалий санъатини ривожлантириш, бу орқали «Ўзбекистон халқларининг бой маданий мероси ва тарихий анъаналарини тўлиқ сақлаб қолиш ва кўпайтириш, миллий хунармандчилик фаолияти билан шуғулланувчи фуқароларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш бўйича мақсадли ва комплекс чора-тадбирларни амалга ошириш, шу асосда аҳоли, айниқса, ёшлар, аёллар ва кам таъминланган оилалар бандлигини таъминлаш» [1] вазифалари белгилаб берилган. Банд бўлмаган аҳоли, айниқса, ёшларга “устоз-шогирд” анъаналари асосида хунармандчилик сирларини ўргатиш мақсадида хунармандларга ёшлар шогирд қилиб берилмоқда.

Ҳозирги кунда Ўзбекистоннинг барча вилоятларида аҳолини иш билан бандлигини ошириш мақсадида “Касб-хунар” мактаблари йўлга қўйилган бўлиб, “Ёшлар дафтари” ва “Аёллар дафтари”га киритилган фуқаролар касб-хунарга ўқитилиб келмоқдалар.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 28 ноябр куни “Хунармандчиликни янада ривожлантириш ва хунармандларни қўллаб-қувватлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-4539-сонли Қарори қабул қилинди ва хунармандларга, қатор имтиёзлар берилди. Шунингдек, 2020 йил 26 июн ҳолатида вилоятда “Уста-шогирд” мактаби анъаналари асосида фаолият юритаётган шогирдлар сони 2472 нафарга етди. Фармонга мувофиқ Қашқадарё вилоятида хунармандчиликни ривожлантириш ҳисобига 6,8 млрд сўмлик жами 203 та лойиҳа амалга амалга оширилиши белгиланган бўлиб, бугунги кунда 22,3 млрд сўмлик жами 691 та лойиҳа амалга оширилган. Бунинг натижасида жами 550 нафар фуқароларнинг бандлиги таъминланди.

2020 йилда хунармандчиликни ривожлантириш ҳисобига амалга ошириладиган 19 млрд 860,8 млн.сўмлик 452 та лойиҳаларнинг манзилли рўйхати шакллантирилди. Ушбу лойиҳа асосида кредит ажратилиши давом этмоқда. Ижтимоий ҳимояга муҳтож 2минг 815 нафар аёлнинг турмуш шартини яхшилаш, ишсиз хотин –қизларни “Устоз-шогирд” анъаналари асосида хунарманчиликка кенг жалб этиш чоралари белгиланди..

Хунармандчиликни янада ривожлантириш ва хунармандларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш чора-тадбирлари тўғрисида, шунингдек, “Хунарманд” уюшмаси фаолиятини янада такомиллаштириш бўйича қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси Президенти Фармони ва Қарори хунармандчилик янги субъектларини ташкил этишни рағбатлантириш, улар фаолиятини ривожлантириш ва кенгайтириш, хунармандчилик ва халқ амалий санъати билан шуғулланувчи фуқаролар ва оилаларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, шу асосда янги иш ўринларини барпо этиш, кам таъминланган оилалар турмуш даражасини ошириш муҳим вазифалар этиб белгиланган. Инновацион иқтисодиётнинг самарадорлигини оширишда хунармандчилик кластерини йўлга қўйиш орқали иқтисодий ўсишга эришиш, хорижий инвесторларни жалб қилиш, хунармандчиликнинг инновацион йўналишларини ривожлантириш ва хотин-қизлар, ёшларни иш билан банд қилиш жуда ҳам муҳим ҳисобланади. Зотан, давлатимиз раҳбари ташаббуслари билан мустақиллик йилларда ҳукумат даражасида ишлаб чиқилган ва амалиётга тадбиқ қилинаётган дастурлар, қарорлар ва фармонлар хотин-қизлар ва ёшлар ҳаётида катта ижобий ўзгаришлар ясамоқда. Аҳолини, шу жумладан, хотин-қизлар ва ёшларни иш билан таъминлаш, уларни хунармандчиликнинг турли йўналишларига жалб этиш борасида бир қатор амалий ишлар олиб борилмоқда. Жаҳонда аҳолини самарали иш билан банд этиш ҳамда истикболли тармоқлар, жумладан, туризмни ривожлантириш

йўлларида бири сифатида хунармандчиликни қўллаб-қувватлаш ва уни изчил ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Хунармандчилик туристик кластерларни шакллантириш ва туризмни ривожлантиришнинг инновацион омили сифатида ўрганилмоқда. Хунармандчиликда хизматлар бозорини шакллантириш ва маркетингни кенг қўллаш, туризмни ривожлантиришда хунармандчилик салоҳиятидан фойдаланиш, бозор иқтисодиёти шароитида хунармандчиликни ривожлантиришни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш механизмини такомиллаштириш борасида илмий тадқиқот ишлари олиб борилмоқда.

Мавзуга оид адабиётлар шарҳи. Хунармандчилик инсоният ишлаб чиқариш фаолиятининг дастлабки шакли бўлиб, шаҳарлар пайдо бўлишидан олдин ҳам мавжуд бўлганлиги тарихий-иқтисодий нуқтаи назардан ўрганилган.

Хунармандчиликнинг назарий асослари ва уни ривожлантириш бўйича кўплаб хорижлик олимлар ишларида ёритилган. Булар қаторига, Т.Моммзен, Р.Хизрич, М.Питерс [2] ва бошқа олимларнинг ишларини киритиш мумкин.

Ҳозирги кунда аҳолини иш билан бандликнинг замонавий шакллари ва турлари бўйича турлича ёндашувлар мавжуд. Хорижлик иқтисодчи олим Самуэльсон ўз қонунининг шу қисмини иқтибос келтирар экан, бундай ёзда: “Аҳолининг иш билан бандлиги тўғрисидаги 1946 йил Қонун мамлакатимизда жорий этилган муҳим янгилик ҳисобланади. У ҳукумат зиммасига иш билан бандликни таъминлаш учун маъсулият юклади ва аниқ ҳаракатлар учун ҳукумат ва конгрессда тегишли механизм яратилди”[3]. Таъкидлаш жоизки, аҳолини иш билан таъминлаш тўғрисидаги Ўзбекистон Республикаси Қонунида ҳам бу масала ўз аксини намоён қилган ва амалий жиҳатдан мукамал ҳолга келтирилган. Ушбу олимлар халқ хунармандчилигини ривожлантиришнинг замонавий назариясини яратишда катта эътибор қаратишган.

Ўзбек миллий хунармандчилигини ижтимоий-иқтисодий нуқтаи назардан ўрганишга бағишланган илмий адабиётлар етарли эмас. Аммо, мамлакатимизнинг XX аср 90 йилларига қадар ижтимоий-иқтисодий, саноат ва маданий тараққиётига бағишланган адабиётларда умумий масалалар билан бир қаторда хунармандчиликка ҳам қисман тўхталиб ўтилган. Булар жумласига Я.Пономарёв, Л.Литвак, Л.И.Ремпелнинг асарларини киритиш мумкин [4].

Тадқиқот методлари. Изланишларимиз натижасида инновацион иқтисодиёт шароитида аҳоли бандлигини таъминлашда хунармандчилик фаолиятини ривожлантиришнинг назарий асослари, моҳияти ва намоён бўлиш шакллари ўрганишдан иборат. Тадқиқот жараёнида илмий абстракция, мантиқийлик ва тарихийлик, тизимли ёндашув, қиёсий таҳлил, статистик гуруҳлаш ва бошқа усуллардан фойдаланилган.

Таҳлил ва натижалар. Мамлакатимизда инновацион иқтисодиётнинг кенгайиб бориши иш билан бандликнинг янги турлари пайдо бўлишига сабаб бўлмоқда, инновацион иқтисодиётни ривожлантириш, аҳолини иш билан бандлик даражасини ошириш ва меҳнат ресурсларидан самарали фойдаланишнинг замонавий шакллари жорий этишга ҳамда уйда ўтирган хотин-қизларни, ишсиз ёшларни хунармандчиликка кенг жалб этиш ва хунармандчилик сир-асрорларини ўргатиш, “Уста-шогирд” мактаби анъаналарини кенг йўлга қўйиш муҳим устувор вазифалардан ҳисобланади. «Камбағалликни камайтириш – бу аҳолида тадбиркорлик руҳини уйғотиш, инсоннинг ички куч-қуввати ва салоҳиятини тўлиқ рўёбга чиқариш, янги иш ўринлари яратиш бўйича комплекс иқтисодий ва

ижтимоий сиёсатни амалга ошириш, демакдир» [5]. Ўзбекистонда иш билан бандликнинг энг фаол ривожланаётган шакли хунармандчилик ҳисобланади. Шундай қилиб хунармандчиликни янада ривожлантириш орқали иш билан таъминланишга муҳтож аҳоли эҳтиёжларига мос келади, хунармандчилик уй хўжалигидаги бошқа юмушлар билан уйғун равишда олиб бориш имкониятини яратади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 17 ноябрдаги «Хунармандчиликни янада ривожлантириш ва хунармандларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш чоратадбирлари тўғрисида» ги ПФ–5242-сон Фармони қабул қилинганидан сўнг эришилган натижаларга тўхталиб ўтилганда хусусан, “Хунарманд” уюшмаси аъзоларига 42 турдаги турли хил имтиёзлар берилганлиги, уюшма аъзолари сони 2.5 баробарга ошгани ва бугунги кунда улар сони 32 минг нафарга етганлиги ҳамда 53.5 минг нафар шогирдлар тайёрланди. Шунингдек, “2018-2019 йилларда Ўзбекистон Республикасида хунармандчиликни ривожлантириш ҳисобига амалга ошириладиган лойиҳаларнинг йўл дастури” тасдиқланиб, дастурга мувофиқ республикада 405,1 млрд. сўмлик 12 402 та хунармандчилик лойиҳаларига тижорат банклари томонидан имтиёзли кредитлар ажратилди ва 46,4 мингта янги иш ўринлари яратилди”. 2018-2019 йилларда жами 18 млн. АҚШ доллари миқдорида хунармандчилик маҳсулотлари экспорти амалга оширилди. Республика ҳудудлари 38 та туман (шаҳар) хунармандчилик фаолиятининг асосий йўналишлари бўйича ихтисослаштирилди ва уларга Ўзбекистон Республикасининг хориждаги дипломатик ваколатхоналари бириктирилди.

Ҳозирги кунда мамлакатимизда хунармандлар орасида гул босилган газламалар ва чокли буюмлар, каштачилик, миллий либослар тайёрлаш, чинни, фаянс ва сопол буюмлари, қимматбаҳо металлдан ясалган заргарлик буюмлари, кўлолчилик, муаллифлик мебелларини тайёрлаш, ёғочдан тайёрланган халқ хунармандчилиги маҳсулотлари, ҳажмли ва шаклли қолипларда қуйилган буюмлар, металлдан ясалган буюмлар, ёғоч ўймакорлиги йўналишларида хунарини олиб бориш мақсадида рўйхатдан ўтган хунармандлар кўпчилигини ташкил этди. Шу ўринда таъкидлаш керакки, олиб борилган кенг тарғибот ва ташвиқот ишлари натижасида “Хунарманд” уюшмасидан рўйхатдан ўтган хунармандлар сони 2,5 баробарга ошди. Яъни Фармон қабул қилинганга қадар “Хунарманд” уюшмасидан рўйхатдан ўтган хунармандлар сони 9823 нафарни ташкил этган бўлса, бугунги кунга келиб уларнинг сони 33 294 нафарни ташкил этди. Хунармандчиликни ривожлантириш орқали янги иш ўринлари яратишга алоҳида эътибор қаратилмоқда. 2018 йилда 40 минг 338 та, 2019 йил 48 175 та, иш ўрни ташкил этилди. Банд бўлмаган аҳоли, айниқса, ёшларга “устоз-шогирд” анъаналари асосида хунармандчилик сирларини ўргатиш мақсадида хунармандларга ёшлар шогирд қилиб берилмоқда. 2020 йилнинг биринчи ярим йиллиги давомида 30 964 янги иш ўрни яратилди. 2020 йилнинг 6 ойида 14 мингдан ортиқ хотин-қизлар доимий иш билан таъминланган «Ўтган давр мобайнида юртимизда ижтимоий шароити оғир бўлган хотин-қизларнинг 14 мингдан ортиғи доимий даромад оладиган, 22 мингдан ортиғи ҳақ тўланадиган жамоат ишлари билан таъминланди. Тадбиркорликка қизиқиши бўлган 4 минг 404 нафар хотин-қизлар ўрнатилган тартибда тадбиркорлик соҳаларига жалб этилди. Қўлида хунари бор хотин-қизлардан 1448 нафарининг хунармандчилик, 301 нафарининг касаначилик соҳаларидаги ташаббуслари қўллаб-қувватланган, 13 минг 402 нафар хотин-қизлар касбга ўқитиш марказларида касбга тайёрланиб, малакаси оширилди. Изланишларимиз натижасида мамлакатимизда инновацион иқтисодиётни ривожлантириш жараёнида жадал олиб борилаётган ишлар иқтисодиётнинг баъзи тармоқларида миллий

хунармандчиликка хос анъаналарни қўллаш мумкин. Масалан, ёғоч ўймакорлигини қўллаган ҳолда муаллифлик мебеллари яратиш, миллий матолардан замонавий кийим-кечаклар тикиш, қўлда табиий жундан гилам тўқишда янги нақш ва дизайнлар яратиш, бинокорликда ганч ўймакорлигини қўллаш мумкин. Булар хунармандчиликдаги инновация, яъни инновацион хунармандчилик ҳисобланади. Олиб борилган илмий изланишлар натижасида қуйидаги хулосаларга келинди:

1. Бугунги кунда яъни инновацион иқтисодиётга асосланган тизим асосида хунармандчилик маҳсулотларига буюртма олиш ва хорижга экспорт қилиш даражасини оширишни йўлга қўйиш;
2. Хунармандчилик кластерини ташкил этиш орқали банд бўлмаган аҳолини иш билан бандлигини ошириш;
3. Чекка ҳудудларда маҳаллий аҳоли ва сайёҳлар учун сифатли ва бежирим хунармандчилик маҳсулотларнинг кўرғазмаларини ташкил этиш орқали туризмни ривожлантириш;
4. Хунармандчиликнинг муҳим жиҳати шундаки, унда қон-қариндошлик ва ўзаро иқтисодий ҳаёт кечирешнинг бирлиги ҳамда натижаларнинг умумий ўзлаштирилиши мавжуд бўлади. Бундай фаолият кичик гуруҳлар, айрим шахслар ва оиланинг иқтисодий, ижтимоий ва маънавий эҳтиёжларини қондиришга асосланади.
5. Хунармандчиликнинг нафақат иқтисодий жиҳати, балки ижтимоий жиҳатлари ҳам алоҳида эътиборга молик. Хунармандчилик аҳолини ижтимоий мавқеини, иқтисодий шарт-шароит ва жамиятда таркиб топган миллий анъаналарни ўзида мужассамлаштиради, уларнинг сақланиши ва авлоддан-авлодга ўтиб боришини таъминлайди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 17 ноябрдаги «Хунармандчиликни янада ривожлантириш ва хунармандларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш чора-тадбирлари тўғрисида» ги ПФ–5242-сон Фармони.
2. Хизрич Р, Питерс М. Предпринимательство или как завести собственное дело и добиться успеха. – М: 1993 -223 с.
3. Абдурахмонов Қ.Х. Меҳнат иқтисодиёти: назария ва амалиёт. Дарслик. Қайта ишланган ва тўлдирилган 3-нашри. Т.: "FAN", 2019.
4. "Пандемия шароитида хунармандчиликни янада ривожлантириш орқали аҳоли бандлигини ошириш масалалари" // Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти// "Сервис" илмий-амалий журнал. 2020 йил маҳсус сониди,130-133 бетлар.
5. "Қашқадарё вилоятида хунармандчиликни янада ривожлантиришнинг минтақавий хусусиятлари" // "International conference on economics and social sciences" мавзусидаги Туркия давлатидаги халқаро онлайн илмий-амалий анжуман. 2020 йил 28-29 июнь
6. "Development of Handicrafts in the Employment of the Population" //International Journal of Advanced Research in Science, Engineering end Technology// Februaary 2021
7. Amanov O.A. Ways of regulation, condition and employment trends of the population of the republic of Uzbekistan. Journal of Management Value&Ethics. India. ISSN:2249-9512 Vol 8,№2, 2018.–P.98-106. URL:https://www.jmveindia.com/journal/APRIL-JUNE_18.pdf